

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

DVOJÍ SVĚT POHÁDEK JANA DRDY A JANA WERICHA

Vedoucí práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

Jméno a příjmení autora: Nikola Hojková

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 4.

2019

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 26. července 2019.

.....

Podpis studenta/studentky

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Jana Skálové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala. Dále bych chtěla poděkovat všem vyučujícím, kteří mě během studia mnohému naučili.

Anotace

Cílem této práce je komparace pohádkových souborů *České pohádky* Jana Drdy a *Fimfárum* z tvorby Jana Wericha. V první části je popsán obecný vývoj pohádky, charakteristika tradiční lidové pohádky a pohádky autorské. Následně se práce zaměřuje na pohádku kouzelnou, která má nejbližší k tradiční folklorní pohádce. Je kladen důraz zejména na jednotlivé atributy lidové pohádky (neurčitost místa a času, kouzelné formule, magická čísla apod.), které vytváří teoretický základ pro vlastní porovnání obou pohádkových knih. Vlastní komparaci výše zmíněných knih se poté věnuje závěrečná kapitola, v níž je podrobně popsáno, jakým způsobem oba autoři zacházeli s prvky lidové pohádky, popřípadě jak je modifikovali a obohacovali.

Annotation

The aim of this work is to compare fairy tale collections *České pohádky* by Jan Drda and *Fimfárum* from the work of Jan Werich. First part describes the general development of fairy tale, characteristics of traditional folk fairy tale and characteristics of author's fairy tale. Subsequently, the thesis is focused on the magic fairy tale which is the closest type to the traditional folklore fairy tale. Emphasis is placed on particular attributes of folk fairy tale (uncertainty of place and time, magic formulas, magic numbers, etc.), which create a theoretical basis for the comparison of both fairy tale books. The actual comparison of the above-mentioned books is then in the final chapter, which describes in detail how both authors used the elements of folk fairy tale and how they modified and enriched them.

Obsah

Úvod	8
1 Pohádka	9
1.1 Vznik pohádky	10
2 Pohádka lidová	11
2.1 Lidová pohádka a lidová slovesnost	11
2.2 Počátky lidové pohádky v Čechách	11
2.3 Způsoby literárních adaptací lidové pohádky	13
2.4 Dělení lidové pohádky podle vzniku.....	14
3 Pohádka autorská	16
3.1 Rozdělení pohádky autorské	16
3.2 Historie pohádky umělé	16
4 Klasifikace pohádek	19
5 Pohádka kouzelná	20
5.1 Neurčitost Místa a času	20
5.2 Kouzelné formule a magická čísla	20
5.3 Pohádkové postavy.....	21
5.3.1 Pohádkový hrdina	22
5.3.2 Pohádková postava Honza	22
5.4 Hrdinova cesta.....	23
6 Psychologický výklad pohádek a jejich struktura	24
6.1 Psychologický výklad pohádek.....	24
6.1.1 Kolektivní nevědomí.....	24
6.1.2 Archetyp.....	24
6.2 Struktura pohádky	25
7 Život Jana Drdy a Jana Wericha	28
7.1 Jan Drda	28
7.2 Jan Werich.....	29
8 Dva světy Wericha a Drdy	31
8.1 Vypravěč	31
8.2 Neurčitost místa	32
8.3 Neurčitost času	34
8.4 Pohádkové formule	35

8.5	Magická čísla	36
8.6	Pohádkové postavy.....	36
8.6.1	Pohádkový Honza.....	37
8.6.2	Falešný hrdina	39
8.6.3	Nadpřirozená bytost	40
8.6.4	Pomocník.....	41
8.6.5	Dárce kouzelného předmětu.....	42
8.7	Od tradice k novému	42
	Závěr	45
	Seznam literatury a použitých zdrojů.....	47

Úvod

Hlavním cílem této bakalářské práce je komparace pohádkového světa Jana Drdy a Jana Wericha. Důvodem volby právě těchto dvou autorů je skutečnost, že oba ve své tvorbě používali prvky lidové pohádky, ale každý z nich pracoval s pohádkovými lidovými látkami po svém, upravoval a deformoval je k obrazu svému, ale také s ohledem na potřeby doby. Tato práce porovnává jejich pohádkové světy a analyzuje, čím každý z nich starý svět mýtů obohatil.

V první části se práce věnuje pohádce jako takové. Snaží se seznámit s charakteristikou pohádky, ale také alespoň částečně přiblížit její vznik, důraz je zde kladen na stálost motivů. Poté se zaměřuje na pohádku lidovou a seznamuje se základními charakteristikami a rozdílem mezi lidovou slovesností a psanou literaturou. Důležité jsou také způsoby literárních adaptací a dělení lidové pohádky podle vzniku. Následně se práce věnuje pohádce autorské, která pohádku lidovou obohacuje o nové motivy.

Samotná kapitola je pak věnována pohádce kouzelné, která má nejbližší k tradiční folklorní pohádce. Následně práce seznamuje se specifickými prvky lidové pohádky (neurčitost místa a času, kouzelné formule, magická čísla atd.).

Další část pojednává o životech a také tvorbě samotných autorů – Jana Drdy a Jana Wericha a jejich rozdílnému pohledu na svět.

Poslední kapitola se věnuje vlastnímu porovnání pohádkových souborů. Základem studie je komparace pohádkových souborů, analýza a interpretace modelu pohádky autorské obou spisovatelů. Zabývá se tedy prvky, kterými se shodují nebo naopak odlišují samotné pohádkové soubory a také jakým způsobem Jan Werich a Jan Drda pracují s atributy lidové pohádky.

1 Pohádka

„Říše pohádek leží daleko a hluboko a vysoko a je plná mnoha rozličných věcí: lze tu nalézt všeliká zvířata a ptáky, bezbřehá moře a nespočet hvězd, krásu, jež očarovává, a na každém kroku nebezpečí, radost i smutek, ostré jako meč. Člověk se snad může považovat za šťastného, že do té říše zabloudil, avšak samo její bohatství a podivuhodnost poutají jazyk poutníka, jenž by o nich chtěl vyprávět.“
Pohádkovou říši „nelze polapit do sítě slov, vždyť jednou z jejích vlastností je nepopsatelnost, i když ne nepostřehnutelnost.“

J.R.R. Tolkien

Pro termín pohádka se prvotně používalo slovo báchorka. „Staročeský pojem „báchora, báchorka“ má ruský kořen z bachorit' (prášit); pojmenování pohádka se vyvinulo z polského „gádati“ – mluvit, dále pak vzniklo „gadka,gadanina“ – hádanka s předponou „pogadka“. Od konce 18. století se pohádka objevuje v nynějším významu (zároveň také pohádka jako hádanka); pojem se ustálil v 70. letech 20.století.“¹

Žánr pohádky je všem známý již od dětských let a snad i díky tomu ho každý nějakým způsobem dokáže definovat, nicméně i když se to může zdát překvapivé, najít opravdu správnou definici není až tak jednoduché, jak se může na první pohled zdát. Například jedna z charakteristik tvrdí, že pohádka je *prozaický žánr se smyšleným dějem a hlavním hrdinou, který je nositelem kladných lidských vlastností a velkých ideálů. Hrdina prochází těžkými zkouškami, které vždy překoná a zvítězí nad zlem, hloupostí, závistí.*² Tato, stejně jako většina dalších definicí tvrdí, že pohádka je útvar, v němž vždy vítězí dobro nad zlem, což není vždy pravdivá informace, neboť ne každá pohádka končí skutečně šťastně a každé zlo nemusí být potrestáno.

Jiná definice říká, že se jedná o *epický útvar lidové slovesnosti, méně často nazývaný také báchorka, který procházel ústním předáváním z generace na generaci a později byl sběrateli folkloristiky v nějaké podobě (nebo častěji v několika různých podobách) zaznamenán. Ve skutečnosti je však pohádka jednou z nejsložitějších literárních oblastí, užívající převážně prózu...*³ I tato definice pohádky však není vždy platná, neboť se jedná

¹ Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 107.

² *Všeobecná encyklopedie: v osmi svazcích*. Praha: Diderot, 1999, s. 170.

³ Chaloupka, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Praha: Centa, 2005, s. 727.

o popis pouze jednoho ze dvou základních druhů pohádky, a to pohádky tradiční (lidové). V opozici k pohádce tradiční je autorská, označovaná též jako pohádka umělá či moderní, která tradiční motivy vyprávění mění a obohacuje o současná témata, sci-fi prvky apod. Pro definici pohádky autorské je nutné chápat vývoj pohádkových motivů a nejdříve se plně seznámit s pohádkou lidovou.

1.1 Vznik pohádky

Pohádka vznikla v dávné minulosti jako útvar lidové slovesnosti. Pohádkové příběhy vznikaly nezávisle na sobě na všech místech světa a šířily se ústní tradicí. Odrážejí se v nich tehdejší představy o světě a naši předci se v nich snažili vysvětlit přírodní jevy a úkazy, kterým nerozuměli a také společenské a sociální vztahy. Lidé si tyto báchorky vyprávěli od nepaměti, a proto není možné určit, kdy vznikl první pohádkový příběh.⁴

Překvapující je stálost základních motivů a témat. Příkladem je pohádka *Amor a Psyché* ze slavného románu *Zlatý osel*, který byl napsán ve 2. století po Kristu, a to filozofem a spisovatelem Apuleiusem. Právě tento příběh je první podobou dnes známého příběhu pod názvem *Kráska a zvíře*. Zde se setkáváme se stejným vzorcem vyprávění, který je podobný těm, které dnes stále můžeme najít v zemích jako je Rusko, Švédsko nebo Norsko, ale i v mnoha dalších. Z toho můžeme soudit, že přinejmenším tento druh pohádky, kde žena vysvobodí zvířecího milence, je znám a existuje nezměněný už dva tisíce let.⁵

Existují ale i starší dochované zmínky jako například pohádky, které je možné nalézt na egyptských papyrech a stélách. Hlavní postavy jedné z nejslavnějších pohádek jsou dva bratři, Anup a Bata. Toto vypravování je paralelou k pohádkovému příběhu typu o dvou bratrech, který se vyskytuje po celé Evropě. Navíc z teorie Otce W. Shmidta, konkrétně ze spisu *Původ ideje Boha* víme, že některá pohádková témata jsou s námi beze změny dokonce již zhruba od období 25 000 let před Kristem.⁶

⁴ Franz, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998, s. 168.

⁵ Tamtéž, s. 168.

⁶ Tamtéž, s. 168.

2 Pohádka lidová

Lidová pohádka je epický prozaický literární žánr vycházející z lidové ústní slovesnosti. Jeho základem je fantastika nebo podobenství. Lidová pohádka je po desetiletí předmětem folkloristického bádání. Rozličné varianty lidových pohádek a následně jejich srovnávání se staly inspirací pro psychoanalytické a archetypální analýzy lidské psychiky. Mezi nejznámější v tomto oboru patří Carl Gustav Jung, Bruno Bettelheim a Marie – Louise von Franz.

2.1 Lidová pohádka a lidová slovesnost

Velice důležité je si uvědomit rozdíl mezi folklorem a psanou literaturou. Orální literatura se od psané literatury odlišuje mnoha znaky. Především se vyskytuje v komunikaci, tedy v mluveném slově, a proto také někdy bývá nazývána lidovou slovesností. Má různé podoby, můžeme ji dělit na zpívanou (písň, balady, popěvky), vyprávěnou (pohádky, pověsti, anekdoty) a přednášenou (říkadla a hádanky). Bezprostřední komunikace vypravěče s posluchačem dává možnost vypravěči reagovat na dané podněty a dle toho přizpůsobovat či měnit své vyprávění. Zde je zřejmý rozdíl od literatury psané, která se k čtenáři dostává už přesně daná a neměnná ve formě písma.⁷

Jedna z nejdůležitějších složek v lidové slovesnosti je její interpret a spjatost s ním. On má ve folkloru klíčový význam. Každý příběh, píseň nebo anekdota je bezprostředně spojena s interpretem, žije v ústech a v paměti vypravěčů. A pokud je vypravěčem zapomenuta a není dále vyprávěna, umírá úplně. Na rozdíl od psané literatury, která je natisknuta a může žít i bez vědomí a jakékoliv účasti autora/vypravěče.⁸

S pamětí souvisí možnost vymizení příběhu a také jeho neustálé obměňování. Když týž pohádkář vypraví tu samou pohádku třikrát, vždy bude trochu jiná, a to alespoň v detailech.⁹

2.2 Počátky lidové pohádky v Čechách

Není jiný žánr lidové slovesnosti, který by byl od počátku 19. století, tedy od příchodu romantismu a národního obrození, tak vyhledáván a obdivován jako právě pohádka. Zastánci mytologické teorie v ní nachází staré pohanské mýty, zatímco vlastenci zase

⁷ Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s.31-42.

⁸ Tamtéž, s. 65-70.

⁹ Tamtéž, s. 65-70.

národní duši. V Čechách největší zájem vzbuzuje pohádka v 19. století, především ve 30. letech. Až v době národního obrození se rozvíjí český jazyk a česká literatura, a právě národní obrození má velkou zásluhu na zaznamenávání lidové slovesnosti.

Za prvního sběratele a vydavatele českého folkloru a pohádek je považován Jakub Malý, jehož *Národní české pohádky a pověsti* byly vydány již roku 1838.¹⁰

Mezi nejznámější průkopníky v bádání folkloru patří Karel Jaromír Erben, který studoval slovesný folklor Slovanů a slovanskou mytologii. V letech 1842-1845 publikoval *Písňe národní v Čechách*, poté ve čtyřicátých letech v České včele *O třech pradlenách a Dobře tak, že smrt na světě*, roku 1865 vydává knihu *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*. K. J. Erben byl zastáncem názoru, že pohádka je *demytizovaný mýtus*, a proto se ve svých adaptacích kouzelných pohádek snažil tyto dávné mýty rekonstruovat.¹¹

Další významný sběratel je Božena Němcová a její *Národní Báčorky a pověsti* z let 1845-1847. Božena Němcová psala v duchu obrazů venkovského života. Ve své pohádkové tvorbě se snažila, co nejvíce zanechávat autenticitu textů, ale i přes to do něj vkládala své vlastní názory a zkušenosti.

B. Němcová, K. J. Erben a J. Malý jsou jedni z prvních zapisovatelů klasických českých pohádek. I přes drobné autorské úpravy se ve své práci snažily zachytit věrnou podobu pohádek. A právě díky jejich práci, autenticita české lidové pohádky zůstala alespoň z části zachována.¹²

Většina romantických a obrozeneckých autorů je zděšena podobou sbíraných folklorních příběhů, protože očekávali, že jejich prostřednictvím k nim bude promlouvat vznešená duše národa. Originály však ukazují duši národa jinak, než by si přáli, a proto báčorky upravují k obrazu svému. K tomuto tématu se vyjádřil roku 1845 Karel Havlíček Borovský v České včele:

„Při vypravování báčorek může býti účel a způsob dvoji: buď národopisný, a pak spisovatel běře na se povinnost historika, nemá práva pranic, ani nejmenšího změnit,

¹⁰ Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 77.

¹¹ Tamtéž, s. 35.

¹² Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 108.

zkrášlit, ni ve formě ni ve věc, aby k nám jeho báchorek mluvil národ sám, který chceme poznati, anebo může býti účel a způsob básnický, tj., spisovatel používaje pouze materiálu národního, snaží se vypravovati pověsti co možná nejpůvabnější a nejkrásnější, idealizuje, aniž povinen jest, naložiti si jakákoli pouta, může spojovat několik báchorek v jednu, vylučovati části, přijímat krásné situace jinonárodní, zkrátka počíná si ve formě i předmětu, jak se líbí jeho básnickému géniovi. Prvního druhu báchorky nám může podati každý věrný, pravdomluvný člověk, znající se v péře, ony druhého způsobu, takové jsou právě báchorky p. Němcové, jenom básník.“¹³

2.3 Způsoby literárních adaptací lidové pohádky

Lidovou pohádku můžeme rozdělit na dva druhy. Konkrétně Hana Šmahelová na základě svých poznatků o vybraných dílech a způsobu jejich zpracování vyčlenila dva typy adaptací:

- **Klasická adaptace pohádek**

Tato úprava se snaží ponechat pohádku v původním znění, autor ctí text jako památku národní tvořivosti. Pro tuto metodu je nejcharakterističtější kniha bratří Grimů *Pohádky pro děti a domov*. V Čechách k této metodě řadíme autory jako je K. J. Erben, J.F. Hruška, J.Š. Baar, J. Horák, O. Sirovátka, aj.¹⁴

- **Autorská adaptace lidových pohádek**

V tomto typu jde o autorské převyprávění lidové pohádky s využitím původních motivů. Není zde potřeba tolika odborných znalostí jako je tomu v klasické adaptaci, spíše záleží na vypravěčském talentu autora. K těmto autorům patří zejména B. Němcová, která respektovala ve své tvorbě charakteristickou podobu lidové pohádky.¹⁵

Nicméně autorská adaptace je mnohdy velice blízká autorské pohádce a častokrát je od ní obtížně rozeznatelná. Každý badatel jí může interpretovat jinak, a proto se z různých publikací můžeme dočíst různorodé informace. Například Hana Šmahelová řadí Drdovi *České pohádky*, mezi **autorské adaptace lidových pohádek**, zatímco v knize *Dějiny*

¹³ Havlíček – Borovský, K. *Národní báchorky a pověsti od B. Němcové*, sv. I. Praha: Česká včela, 1845, s.36-39.

¹⁴Šmahelová, H. *Návraty a proměny: Literární adaptace lidových pohádek*. 1 vyd. Praha: Albatros, 1989, s. 25.

¹⁵Tamtéž, s. 26.

české literatury 1945-1989¹⁶ se dozvídáme, že se jedná o pohádkový soubor čistě autorský.

2.4 Dělení lidové pohádky podle vzniku

Další varianta, jak je možné klasifikovat lidové pohádky, je podle jejich vzniku. Velké části badatelů leželo v hlavě, jak je možné, že pohádky byly sebrané v nejrůznějších částech světa, a i přesto v nich nacházíme stejné motivy v podání indiánských kmenů, u Arabů, ale i v Evropě. To, že je možné nalézt podobnosti v asijských a evropských pohádkách, není až tak překvapivé, mohly cestovat s obchodníky či vojáky. Zarážející je ale podobnost pohádek euroasijských a indiánských. Vysvětlení nabízejí tyto teorie:

- **Archetypální teorie**

Tato teorie pracuje s názorem vycházejícím z práce Gustava Junga, že *pohádka je nejčistší a nejjednodušší výraz kolektivně nevědomých procesů*¹⁷. Všichni lidé jednají podobně a mají podobné touhy, a proto vymýšlí stejné příběhy. Této teorii položili základ němečtí spisovatelé Jacob a Wilhelm Grimm, kteří za pomoci znalosti staré německé literatury, jazyka a mytologie vydali začátkem 19. století v období romantismu *Pohádky pro děti a domov*. Tuto adaptaci lidových pohádek pokládali za útržky starých indoevropských mýtů. V duchu mytologické teorie upravovali a sbírali pohádky také Karel Jaromír Erben, Alexander Nikolajevič Afanasjev apod.¹⁸

- **Antropologická teorie**

Podle této teorie lidová pohádka čerpá základní motivy z primitivních náboženských rituálů, uctívání předků apod., které se časem modifikovaly podle tradic současných národů. Zajímavé podněty pro antropologickou teorii můžeme najít ve studiích zabývajících se primitivními národy.¹⁹

- **Teorie migrace (stěhování) pohádek**

Tato teorie se domnívá, že předci indiánů si již základ oněch pohádek přivezli s sebou při stěhování do Ameriky. Pracuje s teorií, že se veškerá lidová slovesnost přesouvá od

¹⁶ Janoušek, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989*, 1. díl. Praha: Academia, 2007.

¹⁷ Jung, Carl G. *Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s. r. o., 1998, s. 32.

¹⁸ Srov s. Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 108-109.

¹⁹ Tamtéž, s. 108-109.

národa k národu a každý tento národ si příběhy modifikuje dle svých tradic a zvyklostí. Hlavním představitelem této teorie je Theodor Benfey, jenž se domníval, že pravlast pohádek je budhistická Indie.²⁰

- **Historicko-geografická**

Poslední a nejmladší teorie navazující od přelomu 19. a 20. století na migrační teorii pochází z Finska a rozšiřuje její působení i na oblasti jiných národů jako jsou Arabové, Egypťané a Keltové. U každé pohádky se hledá původ a směr šíření.²¹

²⁰ Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 108-109.

²¹ Tamtéž, s. 108-109.

3 Pohádka autorská

Pohádka umělá/autorská je příběh, u kterého známe autora. Jedná se o epický literární žánr, který je dnes především pro děti. Můžeme v něm nalézt současná témata a prvky dnešní doby, promíchané s tradičními motivy. V mnoha případech inklinuje k fantasy a sci-fi žánrům.

Pro přesnější definici je důležité pohádku autorskou dále rozdělit na pohádku současnou/moderní a pohádku napodobující tradiční lidovou pohádku.

3.1 Rozdělení pohádky autorské

Umělou pohádku podle Čenkové rozdělujeme na dva typy:

- **Pohádka současná, moderní**

Její děj vymyslel autor sám. Autorská pohádka je obohacena o současná témata, typické je pro ni míchání žánrů, jako je například sci-fi a fantasy. Hranice žánrů se často prolínají. Vliv na ni má především doba, která se odráží i na tématické pohádek. Vyskytují se v ní aktualizace a moderní technika, čímž se současnému dětskému čtenáři snaží více přiblížit, ale na druhou stranu tímto ztrácí svoji nadčasovost.²²

- **Pohádka, která napodobuje tradiční lidovou pohádku**

Využívá motivů pohádky tradiční a také její prvky. Odehrává se obdobně v neurčitém čase a místě, vyskytují se v ní králové, královny a nadpřirozené bytosti. Autoři těchto pohádek využívají formu klasických pohádek, naplňují ji však novými obsahy, syžety a motivy. K takovým autorům řadíme například H. Malířovou, která využívala dětskou oblibu tradiční pohádky a inovovala tyto tradiční příběhy socialistickými myšlenkami.²³

3.2 Historie pohádky umělé

Jedny z nejvýznamnějších pohádkových knih vychází kolem roku 1697. Jedná se o anonymně vydanou knihu *Pohádky mé matky Husy*, z pera francouzského autora Charlese Perraulta. Tato sbírka byla vytvořena pro francouzské děti z vyšších vrstev. Jsou zde prozaická i veršovaná díla. V příbězích hraje hlavní roli mravní ponaučení. Obsahuje pohádky jako je například Popelka, Červená karkulka, Šípková Růženka, Kocour

²²Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s 113.

²³Tamtéž, s. 113.

v botách, Paleček a další. Z Perraulta čerpali další vydavatelé pohádek, zejména bratři Grimmové a z nich poté čeští autoři. O rok později vychází *Pohádky o vilách* a *Nové pohádky* od Paní de Murat a také *Nové pohádky aneb oblíbené víly* od paní d'Aulnoy.²⁴

Dříve zmiňovaný romantismus objevil nejen krásy pohádky lidové, ale také autorské. Zlatá léta pohádky nalézáme právě v tomto období. Romantičtí básníci využívali pohádku jako velice oblíbený žánr. Často hlavní inspiraci našli v pohádce lidové, snažili se jí ovšem zbavit tradičních motivů a zároveň vyjadřovali skrze pohádky své osobní pocity a individuální myšlenky. Jako jeden z průkopníků autorské pohádky a také zakladatel je považován H. Ch. Andersen. Nicméně jsou zde dřívější méně známí autoři, jako například němečtí romantikové E. T. A. Hoffman a W. Hauff.²⁵

H. CH. Andersen je autorem 156 pohádkových textů a jeho příběhy nekončívají vždy šťastně. Na jeho dílo následně navázal Oskar Wilde, jehož všudypřítomný skepticismus a složitost jazyka se přibližovala spíše dospělým čtenářům.²⁶

V Čechách se v 19. století klade důraz především na morálně-výchovné vyznění díla a na obrozenectví, proto autorská pohádka přejímá folklorní motivy, které modifikuje. Božena Němcová (*Neohrožený Mikeš*, *O Popelce*, *Sedmero krkavců...*), Karel Jaromír Erben (*České pohádky a říkadla*) a Jan Karafiát (*Broučci*).

I ve 20. století byla pohádka stále vyhledávaným a žádaným žánrem. Téměř se vytrácí její moralistický aspekt, který nacházíme u Andersena. Objevuje se mnoho spisovatelů zabývajících se pohádkami a každý autor k jejich tvorbě přistupuje odlišným způsobem. Počátek 20. století přináší nová témata, jako například sociální tematiku, kterou zastupuje Jiří Wolker (*pohádky*) a Marie Majerová (*Zázračná hodinka*). Ve 40. a 50. letech 20. století je kladen důraz na výchovný prvek v duchu socialismu, pohádky jsou proto schematické, aby odpovídaly zásadám socialistického realismu.

Ve 20. století byla oblíbená i nonsensová próza, kterou v pohádkovém světě zastupuje Lewis Carroll tituly *Alenka v říši divů* a *Za zrcadlem*.

²⁴ Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 128.

²⁵ Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s.139.

²⁶ Čenková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 130-131.

Ke konci 20. století přichází konfrontace pohádek s filmovou tvorbou, typickým příkladem je seriál Arabela, který pracuje s mnoha pohádkovými příběhy.

I v současné době zaznamenává pohádka nový rozvoj. Objevují se nejrůznější druhy pohádek s rozmanitými motivy. V dnešní moderní pohádce se ohlasy folklorní pohádky převážně nevyskytují, nacházíme v nich spíše prvky sci-fi a fantasy, a z toho důvodu je těžké vymezit hranice mezi sci-fi a pohádkou.

4 Klasifikace pohádek

„Správná klasifikace je jedním z prvních stupňů vědeckého popisu.“²⁷

Klasifikace pohádek je obtížná, neboť jejich motivy se navzájem prolínají. Klasifikaci pohádky si téměř každý badatel vytvořil vlastní podle svého nejlepšího svědomí, a proto jich nacházíme nespočet.

Jedna z klasifikací ji dělí takto:

Pohádky o zvířatech: Hlavním hrdinou je zvíře. (*O třech prasátkách, Povídání o pejskovi a kočičce*)

Kouzelné pohádky: (fantastické pohádky): Vystupují v nich nadpřirozené bytosti a věci mají kouzelnou moc. (*Dlouhý, Široký a Bystrozraký*)

Pohádky náboženského typu (legendární): V pohádkách vystupují biblické postavy. (*Jak chodil Kristus Pán se svatým Petrem po světě*)

Pohádky románového typu (novelistické): Děj se podobá normálnímu životu. Chytrost vítězí nad hloupostí. (*Chytrá Horákyně*)

Pohádky o hloupém čertovi/obrovi: (*Jak sedlák přechytračil čerta*)

²⁷ Propp, V. J. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 2008, s. 14.

5 Pohádka kouzelná

Tato práce se zabývá pohádkou kouzelnou, která nejbližší k tradiční folklorní pohádce. Odrážejí se v ní mytologické představy našich předků o přírodních silách a společenských vztazích. Hlavní je zde etický princip, tj. důležitý je boj dobra proti zlu a špatným vlastnostem. Naopak oslavuje se odvaha, šlechetnost, dobrota apod.²⁸

Ke kouzelným pohádkám patří například literární adaptace K. J. Erbena (Dlouhý, Široký a Bystrozraký, tři vlasy děda Vševěda, Zlatovláska) nebo od B. Němcové (O Slunečníku a Větrníku a Princ Bajaja).

5.1 Neurčitost Místa a času

Pro kouzelné pohádky je specifická univerzálnost místa a času. Pohádka se odehrává někde na neurčitém místě (kdesi – za sedmero horami, za sedmero řekami) a v neurčitém čase (kdysi – kdysi dávno za dávných časů).

Klasické folklorní dílo v sobě nese jistou časovou neurčitost jako například to, že hlavní hrdinové v pohádkách fyzicky nestárnou, není možné určit jakou dobu trvala jejich cesta a kolik let uběhlo za děj pohádky. Časové období nehraje žádnou roli. Čas je nepodstatný, jelikož pohádkové příběhy vychází z faktu, že jejich teze jsou platné v jakékoliv době. Stejně jako čas není pro pohádky důležité ani místo dění. Kouzelné pohádkové příběhy vychází z faktu, že jejich morální ponaučení je platné na jakémkoliv místě na světě.

Také si tímto způsobem hrají s fantazií čtenáře/posluchače, který si za ono místo může přiřadit jakoukoliv dobu a jakékoliv místo. Má možnost si pohádku zasadit do svého vlastního vysněného pohádkového světa. V pohádkách moderních se toto ale vždy nedodrhuje, autoři často udávají čas i místo, čímž zajišťují jistou aktuálnost. K neurčitosti místa a času si vypravěč dopomáhá kouzelnými formulemi.

5.2 Kouzelné formule a magická čísla

V kouzelných pohádkách se vyskytují ustálené formule, které slouží jako vstup do pohádky (*Byl jednou jeden..., Žil kdysi v Jakési dědině chudý člověk..., Bylo, nebylo, za sedmero horami a sedmero řekami...*). Tento jev nacházíme i na závěru, kde upozorňují na konec příběhu (*Zazvonil zvonec a pohádka je konec., A pokud neumřeli žijí až do dnes.*). Funkce těchto formulí není pouze dekorativní, také čtenáře informují

²⁸ Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s.36.

na počátek a konec pohádky a utvářejí tak strukturu příběhu. V Čechách se tyto ustálené formule využívají mnohem méně než v Rusku nebo na Slovensku.²⁹

Specifické je také používání magických čísel. Nejfrekventovanější je číslo tři (tři přání, tři oříšky pro Popelku, tři úkoly...) a jeho násobky 6, 9, 12 atd. (Král měl tři syny, třetí syn musí zabít tři draky. První drak má tři hlavy, druhý šest a třetí devět.). Kompozici tři je možné v jedné a té samé pohádce naleznout několikrát (Tři bratři šli do světa, aby si našli partnerku. Třetí bratr potkává princeznu, a ta vyžaduje, aby jí byla splněna její tři přání, když je hoch splní vezmou se a mají tři syny.). Hojně je také zastoupeno číslo sedm (dívka hledá sedm bratrů, kteří se proměnili v havrany, sedmihlavá saň, za sedmero horami, sedmero řekami).³⁰

5.3 Pohádkové postavy

Do pohádky kouzelné neodmyslitelně patří pohádkové postavy jako jsou králové, princové a princezny, nadpřirozené bytosti (čarodějnice, vodníci, draci apod.) a také mluvící zvířata a předměty. V kouzelné pohádce lze zřídka nalézt malé děti. Je tomu tak z toho důvodu, že pohádka původně nebyl žánr určený dětem, ale i přes to existují výjimky, jako je například povídání o Jeníčkovi a Mařence.

Pohádka kouzelná rozděluje postavy na kladné a záporné a vykresluje tak černobílý svět. Jestli je postava záporná nebo kladná není pouze naznačeno, ale postavy jsou zcela srozumitelně přiřazeny k dobru nebo zlu. To vše častokrát ještě podtrhuje jejich vnější vzhled. Kladná postava bude s největší pravděpodobností krásná víla, zatímco záporná postava ušmudlaná čarodějnice. Charakteristická je neprokreslenost postav, které jsou nositeli jedné vlastnosti.

Přesto vnější charakteristika postav v pohádkách nebývá moc popisována, což pramení z folkloru. Carevna musí být krásná a všichni to ví, ale i přesto se vypravěč zřídka vyjadřuje k zevnějšku postavy.³¹

²⁹ Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s.39.

³⁰ Tamtéž, s.40.

³¹ Propp, V. J. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 2008. 263 s.

V. J. Propp při analýze struktury pohádky definoval sedm kánonických druhů postav:

1. škůdce (protivník), 2. dárce, 3. pomocník, 4. princezna (hledaná osoba nebo její otec), 5. odesílatel, 6. Nepravý hrdina a 7. ústřední postava pohádkový hrdina.³²

5.3.1 Pohádkový hrdina

Pohádkový hrdina bývá často z chudších poměrů nebo nějak hendikepován. Například chudý syn, sirotek nebo třetí syn z královské rodiny, ve kterého nikdo nevěří. Tito hrdinové oplývají kladnými vlastnostmi jako je odvaha, skromnost, trpělivost apod.³³

Tento hrdina naruší kolektivní řád věcí a jde vstříc svému výjimečnému osudu. Na cestě musí překonávat překážky a získává kouzelné předměty. Často u něj nacházíme heroické postoje. Pro české pohádky je typický hlavní hrdina jménem Honza.

5.3.2 Pohádková postava Honza

Honza je specifickou postavou české národní pohádky. Jedná se o prostého hochu z lidu. Pohádky o Honzovi jsou k nalezení v různých sbírkách a nejrůznějších zpracováních. Ty neznámější řadíme spisovatelce Boženě Němcové. Tyto texty vznikly před polovinou 19. století. Honza se také objevuje v pohádkových antologiích.

Karel Čapek v Lidových novinách v roce 1931 napsal: *Hloupý Honza je téměř univerzální pohádkový typus. Jsou případy, kdy to není ani hrdina, ani chytrák, nýbrž obyčejný prostý a dobrosrdečný nádiva, který je pro smích všem a nehodí se k ničemu, ale jemuž vyšší spravedlnost a lahodná demokratičnost pohádek nadělí korunu královskou a veškeré dary života. Úspěchu je možno dobývat silnými činy, je možno jej vytaškařit vlastní chytrostí; ale což i my nečekáme, že nám snad štěstí spadne do klína jako milost, že k němu přijdeme jako slepi k houslím, že to pravé štěstí není zásluha, nýbrž úsměvný a tajemně štědrý dar. Potká-li nás něco dobrého, přijímáme to ne jako zaslouženou odměnu, ale trochu zmatení, drobet nejistí, zda se nám to jenom nezdá; každý z nás ve zvláště šťastném okamžiku byl hloupým Honzou, který ke štěstí přišel.*³⁴

Postava Honzy není pouze česká specialita, tento typ hrdiny je i v jiných zemích. Najdeme ho například ve slovenských národních pohádkách pod jménem Hlupý Janko,

³² Propp, V. J. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 2008.

³³ Sirovátka, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s.38.

³⁴ Čapek, K. *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Československý spisovatel 1971, s.122.

jako Hans vystupuje v německých pohádkách bratří Grimů. Na Ukrajině a v Rusku nalezneme Ivánka, v Maďarsku Jánose, v Norsku Popeláčka nebo v Dánsku Larse. Postava Honzy je a byla v pohádkách velice oblíbená, pravděpodobně protože pochází z chudých poměrů a vždy se se svojí čestnou povahou a odvahou dokázal prosadit.³⁵

5.4 Hrdinova cesta

Hlavní hrdina se v pohádce vydává na cestu, která je zpodobněním nabývání zkušeností. Hrdinova cesta nebývá lehká, k dosažení cílů je potřeba překonat překážky a dokázat kvality. Během příběhu hlavní hrdina poznává sám sebe. Podle J. V. Proppa a jeho syžetového modelu je možné počáteční podmět k hrdinově cestě charakterizovat dvojitým způsobem. Prvním je **nedostatek** (hledání ženicha princezně), druhý se odvíjí od **škůdcovství** (čaroděj unese princeznu), odstranění těchto překážek zpravidla vede k získání odměny.³⁶

Na své cestě kromě škůdce, který se hlavnímu hrdinovi snaží uškodit, potkává také pomocníka, který se mu snaží při jeho cestě pomoci. Tento pomocník může být lidská bytost i zvíře. Motiv zvířat pomocníků se vyskytuje velice často. Mají lidské chování a mluví lidskou řečí. Typická pro ně bývá moudrost a vědění, ve které dokonce lidskou moudrost a vědění často přesahují.³⁷

Další postava, kterou hrdina může na své pouti potkat je dárcce. Ten hrdinovi daruje kouzelný předmět (kouzelný plášť, kouzelný prsten atd.), který je klasickým pohádkovým motivem.

³⁵ Kubín J. Š. *Kniha pohádek*. Praha: Albatros, 1983, s. 163.

³⁶ Propp, V. J. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 2008.

³⁷ Jung, Carl G. *Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s. r. o., 1997, s. 166.

6 Psychologický výklad pohádek a jejich struktura

S pohádkou je možné pracovat různě, například Carl Gustav Jung a jeho žačka Marie – Louise von Franz pohádku považovaly za odraz psychologických procesů. Další badatel pohádek Vladimír Jakovlevič Propp studoval folklorní pohádkou po stránce struktury a na toto téma roku 1928 vydal knihu *Morfologie pohádek*.

6.1 Psychologický výklad pohádek

Jeden z nejvýznamnějších badatelů zabývajících se psychologií pohádek je Carl Gustav Jung. Na Jungovskou archetypální teorii navázala i jeho žačka Marie – Louise von Franz, která dokonce na základě přednášek, které absolvovala v sedmdesátých letech na Institutu C. G. Junga v Curychu, roku 1986 vydává knihu *Psychologický výklad pohádek*.

Podle Junga je pohádka obdobně jako sny a mýty vyjádřením vnitřní skutečnosti člověka. *Pohádka jako spontánní naivní a nereflaktovaný produkt duše nemůže vypovídat o ničem jiném než o tom, čím duše vskutku je.*³⁸ Pro psychologickou interpretaci pohádek vycházející z Jungova učení, jsou klíčové termíny *kolektivní nevědomí* a *archetyp*.

6.1.1 Kolektivní nevědomí

*Kolektivní nevědomí je hlubší vrstva nevědomí, jejíž obsah je člověku vrozen, tvoří jej jakási paměť lidstva.*³⁹ *Opakem je kolektivní vědomí.*

6.1.2 Archetyp

*„Archetyp je čistá nefalšovaná přirozenost.“*⁴⁰

Termín **archetyp** pochází ze starořečtiny. Jeho kořen je *archein*, v překladu *originální/jedinečný* nebo *starý* a *typos*, což znamená *vzor, model* nebo *typ*.⁴¹ Do psychologie tento termín zavedl C. G. Jung

Dle C.G.Junga se psychika člověka skládá z několika rovin. Velmi zjednodušeně je to vědomí, osobní nevědomí a kolektivní nevědomí. Čím hlouběji se dostáváme do svého nevědomí, setkáváme se napřed s našimi komplexy, které jsou stále ještě osobní povahy, neboť vznikly vydělením části vědomí do samostatných celků, které se ustanovily kolem archetypového jádra a které jsou odsunuty do nevědomí. Jdeme-li ještě hlouběji,

³⁸ Jung, Carl G. *Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s. r. o., 1997, s.277.

³⁹ Franz, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998, s. 168.

⁴⁰ Jung, Carl G. *Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s. r. o., 1997 s. 66.

⁴¹ Tamtéž, s.21.

dostáváme se k samotným archetypům. Tam už opouštíme hranice osobního nevědomí, protože archetypy jsou součástí tzv. kolektivního nevědomí a nikdy nebyly součástí osobního vědomí. Jsou to prastaré obrazy, které jsou stejné pro všechny lidi a které zároveň tvoří základní propojovací prvek lidské společnosti. ⁴²

Archetyp je tedy vrozená původní představa, myšlenka nebo způsob myšlení, jež je součástí kolektivního nevědomí. Obsahuje všechny zkušenosti, kterými lidstvo za trvání své existence prošlo, má tedy původ v prehistorické zkušenosti lidstva. Jelikož je archetyp přítomen pouze v nevědomí a není možné ho popsat pomocí vědomých nástrojů, lze jej vyjádřit obrazem, básní apod. Dále je možno ho nalézt ve snech, mýtech a pohádkách.

Základním archetypem pro muže je Animus a pro ženu Anima. Oba tyto archetypy najdeme ve všech z nás, například když se muž zamiluje, projeví se u něj anima. Nicméně Jung vyčlenil více druhů archetypů. Je nezbytně nutné, aby se určité archetypy projevíly v různých fázích života. U dospívajícího chlapce je potřeba výskyt archetypu hrdina, díky kterému se dokáže zdravě odpoutat od matky. Pokud se tak nestane, do budoucna bude syn trpět přehnanou náklonností k matce, takzvaným Oidipovským komplexem. ⁴³

A právě pohádky zobrazují jednotlivé archetypy v jejich nejjednodušší a nejpřesnější podobě. Jednotlivé archetypy najdeme v pohádkách zastoupené pohádkovými postavami.

Podle Marie von Franz je tedy důležité zkoumat pohádky, protože *pohádky jsou nejjednodušším a nejpřesnějším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů. Zobrazují archetypy v jejich nejjednodušší, nejhutnější a nejpřesnější podobě. V tomto čistém tvaru nám archetypové obrazy poskytují nejlepší návod k porozumění procesům, které se odehrávají v kolektivní psyché.* ⁴⁴

6.2 Struktura pohádky

Podle názoru Gustava Junga pohádky neboli archetypální příběhy, vyjadřují v podstatě stále totéž, a proto tisíce příběhů má jeden vzorec. S tímto názorem se shodl i s dalším významným badatelem, a to s ruským lingvistou V. J. Proppem, který je zároveň průkopníkem strukturalistického zkoumání lidových pohádek a jedním z nejvýznamnějších autorů věnujících se pohádce po stránce struktury. Ve svém badání

⁴² Co je to archetyp? Babalanced, [online]. [citace: 2019-07-06]. Dostupné z: <https://www.babalanced.cz/co-je-to-archetyp/>

⁴³ Jung, Carl G. *Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s. r. o., 1997, s.78.

⁴⁴ Franz, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998, s. 78.

došel k závěru, že pohádka ve své „úplné“ formě obsahuje celkem 31 bodů. Není podmínkou, aby příběh obsahoval všech 31 funkcí, ale vždy musí jít za sebou v určeném pořadí. Tyto body jsou následující:

1. Člen rodiny odchází pryč (uvedení hrdiny)
2. Zákaz uložený hrdinovi
3. Porušení zákazu (uvedení záporného hrdiny)
4. Škúdce se pokouší o řešení (pokouší se najít děti/poklad apod. nebo se budoucí oběť obrací na něj)
5. Škúdce získává informace o hrdinovi
6. Škúdce se pokouší oklamat oběť a zmocnit se jí/jejích předmětů
7. Oběť je oklamána a nevědomky pomáhá škůdci
8. Záporný hrdina poškozují člena rodiny
9. Neštěstí je odhaleno (hrdina je vyslán, je zavolán na pomoc apod., resp. poškozovaný hrdina je vyslán pryč)
10. Hledač souhlasí s protiakcí nebo se pokouší o protiakci
11. Hrdina opouští domov
12. Hrdina je zkoušen, dotazován, napadán apod. připravuje se cesta, na níž získá magickou pomoc („dárce“)
13. Hrdina reaguje na akci budoucího dárce (zkouška, osvobození zajatého, usmíření hádajících se, vykonává službu apod.)
14. Hrdina získává magický předmět
15. Hrdina se přesouvá nebo je veden k tomu, za čím se vydal
16. Hrdina a škúdce svádějí přímý boj
17. Hrdina je zraněn/označen
18. Škúdce je poražen (zabit v boji, poražen v hádankách, zabit ve spánku, vyhnán apod.)
19. Původní neštěstí je napraveno
20. Hrdina se vrací
21. Hrdina je pronásledován (někdo se ho pokouší zabít, oklamat apod.);
22. Hrdina je zachráněn od pronásledování
23. Hrdina – nepoznán – přichází domů
24. Nepravý hrdina si nárokuje jeho pocty

25. Hrdinovi je předložen těžký úkol (zkouška, hádanka, zkouška síly či vytrvalosti apod.)
26. Zkouška složena
27. Hrdina je rozpoznán (díky znamení/zranění, které mu vtiskl záporný hrdina, nebo díky předmětu)
28. Falešný hrdina nebo škůdce je zajat
29. Hrdina získává nový vzhled (krásný, nové šaty apod.)
30. Škůdce je potrestán
31. Hrdina se žení a nastupuje na trůn (je odměněn)

Marie von Franz se také zabývala strukturou pohádky a dělí jí na následujících pět etap:

1. Expozice: místo a čas
2. Zúčastněné osoby: počet osob na začátku a na konci příběhu
3. Počátek problému
4. Peripetie – vývoj příběhu
5. Lysis – vyvrcholení děje, výsledek

I když se tyto dva způsoby bádání lidových pohádek mohou zdát na první pohled zcela rozdílné, není tomu tak. Oba tyto výzkumy se shodly na tom, že pohádky vyjadřují neustále totéž, a proto mají různorodé příběhy jeden a ten samý vzorec.

7 Život Jana Drdy a Jana Wericha

Tato práce se podrobněji zabývá komparací knih *České pohádky* a *Fimfárum*. Neméně důležití jsou ale i autoři těchto pohádkových souborů. Jan Drda i Jan Werich, pracovali s pohádkou lidovou, kterou každý po svém obohacovali o nové motivy, na čemž se právě do značné míry odrážely jejich životní útrapy a zkušenosti.

7.1 Jan Drda

„Když se tak zamyslím nad tím, co jsem v životě napsal – a co se mi povedlo, tak si tak říkám, jak je to všechno svázáno s mou rodnou krajinou... Jak se v člověku hromadí všechny ty zkušenosti a ukládá se to do podvědomí. Všechno svoje vyprávění jsem vynesl po kapsách z krajiny svého dětství. Zalidnil jsem ji lidmi...“

Jan Drda

Narodil se jako syn dělníka a nalezenky. V roce 1921 mu zemřela matka při porodu dalšího dítěte a nejspíše kvůli tomu se z jeho otce stal alkoholik, který odešel od rodiny. Po odchodu otce Drdu vychovávali prarodiče. Jan se měl původně vyučit klempířem, ale jeho babička prosadila, aby šel studovat gymnázium v Příbrami, kde odmaturoval, a poté pokračoval ve studiu na pražské Karlově univerzitě, kde si zvolil obor filologie, který nedokončil.

Od útlého věku psal povídky a byl fascinován divadlem. I přes své nedokončené studium přispíval do novin a časopisů, poté působil jako redaktor Lidových novin, do kterých také přispíval. Nezůstával ale pouze u novin a v roce 1952 vydal svojí románovou prvotinu *Městečko na dlani*. Později vydává *Němou Barikádu*, *České pohádky*⁴⁵ a další. Věnuje se i dramatu *Hrátky s čertem*, *Dalskabáty hříšná ves aneb Zapomenutý čert*.

J. Drda byl velice činný i v politice a roku 1945 vstoupil do Komunistické strany Československa, se kterou sympatizoval již před druhou světovou válkou. Už v předválečném období zastával názor, že bude do budoucna potřeba pozavírat

⁴⁵ *České pohádky* je pohádková kniha napsaná Janem Drdou. Kniha je inspirovaná známými motivy lidových pohádek. Poprvé byla vydána roku 1959 a o její ilustraci se postaral Josef Lada. Kniha celkem obsahuje devatenáct pohádek. Mnoho pohádek byly zfilmovány a dodnes se těší velké oblibě. Mezi nejznámější filmové adaptace patří například pohádka *Dařbuján a Pandrhola* z roku 1959, při které se stal Jan J. Drda jedním ze spoluautorů scénáře.

některé spisovatele, kteří se stavěli proti komunistickému vidění světa. Po únoru 1948 vykonával významné politické i kulturní funkce a byl předsedou Svazu československých spisovatelů.

Byl jedním z organizátorů komunistického teroru zaměřeného proti jakýmkoliv nekomunistickým názorům, propagoval vylučování nekomunistických spisovatelů ze svazu spisovatelů a u drtivé části z nich také potrestání ve formě věznění. Z tohoto důvodu v jeho hledáčku byli především katoličtí a ke katolicismu inklinující spisovatelé. Nakonec však uznal chybu a postavil se proti invazi vojsk Varšavské smlouvy roku 1968 a i proti následné okupaci Československa.

7.2 Jan Werich

„Umění je jako slunce, které se taky nikomu nevtírá. Když zatáhnete záclony a zavřete okenice, tak vám slunce do bytu neleze, jenomže je to vaše chyba, pane, že chcete žít potmě.“

Jan Werich

J. Werich byl český herec, dramatik, filmový scénárista a spisovatel, který je známý především svojí dramatickou tvorbou. Divadlu se plně začal věnovat od premiéry úspěšné divadelní hry *Vest Pocket Revue* (divadlo Dada 19. dubna 1927), napsané ve spolupráci s J. Voskovcem. Jejich divadelní spolupráce pokračovala v Osvobozeném divadle, bohužel však po mnichovském diktátu bylo divadlo úředně uzavřeno.

Později je J. Werich s jeho uměleckými partnery (Voskovcem a Ježkem) nucen emigrovat do USA, kde ve své divadelní práci pokračuje, nejdříve v českém jazyce a poté následovaly i anglicky hrané hry *Těžká Barbora* (1940) a *Osel a stín* (1940). Následně v říjnu 1945 se vrací nazpět do Čech a působí v řadě českých divadel a také ve filmech.

J. Werich nebyl úspěšný jenom v divadle a filmu, byl také skvělým spisovatelem prózy. Například pohádková sbírka *Fimfárum*⁴⁶ a cestopisné zápisky *Italské prázdniny*.

Werichova tvorba nebyla vždy politicky korektní, a proto období normalizace pro něj znamenalo zákaz vystupování. Zákaz postihl i jeho hry, filmy, jeho jméno nesmělo být uváděno a měl zakázáno veřejně mluvit. Tento zákaz byl zrušen počátkem roku 1977, kdy vyšel v Rudém právu seznam signatářů Anticharty s Werichovým jménem.

Werichovi přívrženci tvrdí, že podepsána byla pouze prezenční listina a následně J. Werich žádal komunistické úřady o vyškrtnutí jeho jména ze seznamu signatářů. Úřady mu však nevyhověly a jeho nesouhlas a protesty nebyly nikdy zveřejněny. Toto potvrdili bratři Jiří a Ondřej Suchý v knize *Pan Werich z Kampy a další svědkové*. Nicméně, jak to bylo doopravdy, ví jen on sám.

I přes politickou neoblíbenost obdržel roku 1952 státní cenu a v roce 1963 byl dokonce jmenován národním umělcem. Jiří Suchý uvádí, že to Jan Werich bral trochu s humorem a trochu s despektem a zmiňuje Werichovu prűpovídku „...*jsem národní umělec, ale oni mě nenechají to národní umělectví provozovat.*“⁴⁷

⁴⁶ *Fimfárum* je pohádkový soubor napsaný Janem Werichem. Tento soubor od prvního vydání z roku 1960 prošel mnoha změnami. Druhé vydání z roku 1963 bylo přepracované a následně ilustrované Jiřím Trnkou. Další vydání z roku 1968 zvýšilo počet pohádek na devatenáct, což nevydrželo dlouho a následná vydání vycházela zase chudší až do roku 1997, kdy vyšlo nové kompletní vydání všech devatenácti pohádek od nakladatelství Albatros. Velká část pohádek byla zfilmována například *Koloběžka první* (1968), *Tři veteráni* (1983) atd. Největšího úspěchu se *Fimfárum* dočkalo v roce 2002, kdy byl do kin, na motivy knihy, uveden velice úspěšný loutkový film *Fimfárum Jana Wericha*.

⁴⁷Suchý, J. *Fenomén Jiří Suchý: (dva rozhovory z let 1990 a 2010)*. 1. souborné vyd. Praha: Galén 2011, s. 121–122.

8 Dva světy Wericha a Drdy

Životy obou autorů a jejich názory na svět byly velice odlišné, zatímco J. Wericha lze nalézt ve *Slovníku zakázaných autorů*⁴⁸, kam se dostal kvůli svým politickým názorům, naopak J. Drda se sám v této politice angažoval a ze svého postu se podílel na vylučování nekomunistických autorů ze svazu spisovatelů. V této kapitole jsou porovnány jejich pohádkové světy a je kladen důraz na to, čím oba obohatili jednotlivé prvky charakteristické pro lidové pohádky.

8.1 Vypravěč

Post vypravěče je pro folklorní dílo velice důležitý. Pro *České pohádky* J. Drda zvolil er-formu. Vypravěč příběh pouze vypravuje a zaujímá postoj nezaujatého pozorovatele, a to bez jakéhokoliv vstupování do děje. Při vypravování se čtenářem přímo nekomunikuje a neoslovuje ho.

Naopak J. Werich sám otevřeně přiznal, že potřebuje mít kontakt se čtenářem, protože *šuplíku nemá, co sdělit*⁴⁹. Werichovo vyprávění je možné vnímat jako akt vypravěčovo seberealizace, který Karel Čapek spojuje s tzv. „*povídáním a nasloucháním*“⁵⁰

Ve svém pohádkovém souboru Jan Werich také zvolil převážně er-formu, nicméně Werich se jako vypravěč pokouší stát součástí textu, a proto v některých textech nalezneme i ich-formu. Se čtenářem tímto způsobem komunikuje a sděluje mu své osobní názory a postřehy: *A já vám povím...*⁵¹, *Podle mé teorie...*⁵². Z postu vypravěče hodnotí i závěr svého příběhu: *Ono je těžko říct, která z nich nejvíce svého muže zesměšnila. Já sem se neodvážím rozhodnout.*⁵³ Snaží se vést se čtenářem dialog a často vstupuje do děje, kde často velice vtipně komentuje aktuální dění. V textu nechybí ani řečnické otázky: *Neboť co jest lidského na člověku?*⁵⁴, *No, ale byli chudí, co měli dělat?*⁵⁵ Typická je pro něj ironie, sarkasmus a zesměšňování záporných vlastností, autorit apod.: *Král měl několik synů, ale nevěděl přesně kolik, protože byl líný se zeptat královny, pokud byla naživu, teď byl líný je počítat, a cizích lidí se ptát nechtěl. /.../ Z toho*

⁴⁸ Brabec, J. *Slovník zakázaných autorů 1948-1980*. Praha: SPN, 1991.

⁴⁹ Janoušek, J. *Rozhovory s Janem Werichem*. Praha: Mladá fronta, 1994.

⁵⁰ Čapek, K.: *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1971

⁵¹ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 55.

⁵² Tamtéž, s. 50.

⁵³ Tamtéž, s. 97.

⁵⁴ Tamtéž, s.38.

⁵⁵ Tamtéž, s.28.

*král nabyl jistoty, že má tři syny, a jeho sebevědomí náležitě stouplo. Nic nesnižuje mužovo sebevědomí tolik jako nejistota co do počtu vlastních dětí.*⁵⁶ Zajímavá je také pohádka *Chlap, děd vnuk, pes a hrob*, která je celá psána pouze jednoslabičnými slovy.

Kontakt se čtenářem J. Werich udržuje individuálním „já“, ale také kolektivním „my“: *Nejdříve si zopakujeme, jak vlastně obr vypadal.*⁵⁷ Díky těmto prostředkům se čtenář stává v podstatě součástí textu a je do něj maximálně vtažen.

Důležitý je také styl vyjadřování. Pro folklorních příběhy a jejich české vypravěče je typická nespisovná mluva. Už samotní obrozenci se při sbírání folklorních příběhů zděsili, a tak je přepisovali k obrazu svému. J. Drda i J. Werich používají jazyk, který má blízko k lidovému podání. Drdův i Werichův text je psán hovorovou češtinou, najdeme zde také jazykové prostředky ze všech ostatních útvarů národního jazyka a jeho stylových vrstev. Tyto prostředky jsou zde za účelem typizace postav a též pak čtenář lépe odliší řeč vypravěče od řeči jednotlivých postav: *Když už je jako hasičská věž zafičí a porazí Čuperu do bodláčí „Mordyje hadry, kerej čert mi tohle byl dlužen?“ Mumlá čupera.*⁵⁸

Obě díla řadíme do funkčního stylu uměleckého, ve kterém je nejdůležitější estetická funkce, díky čemuž si autoři mohou dovolit používat nejrůznější nespisovné výrazy (*kerej, brynda, vovas, ...*), profesní mluvu (*verpánek, nebozez, ...*), expresivní výrazy, deminutiva (*šunčičky, plátýnko, údolíčko...*) nebo si nějaké slovo vymyslet (*Fimfárum*). A právě díky těmto prvkům obě tyto pohádkové sbírky působí autenticky a připomínají vypravování lidových příběhů.

8.2 Neurčitost místa

J. Drda zřídka kdy dodržuje neurčitost místa, přesto ji u něj v některých případech lze nalézt: *V jedné vsi u řeky, v roztrhané chalupě pod skálou žila chudá vdova...*⁵⁹ České pohádky jsou zasazené do jeho rodných Čech. Vyskytují se zde vesnice jako Nepřejev, Kocanda, Dalskabáty atd. Necht' se nezkušenému čtenáři mohou tyto názvy zdát smyšlené, zde deklarované vesnice opravdu existují. Například Nepřejev je malá vesnička kousek od Příbrami, kde je evidováno 56 obyvatel. V Kocandě je evidováno

⁵⁶ Tamtéž, s. 65-66.

⁵⁷ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 38.

⁵⁸ Tamtéž, s. 43.

⁵⁹ Drda, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 83.

86 obyvatel a v Dalskátech stojí pouze 10 domů. V *Českých pohádkách* se ale vyskytují i větší města, jako jsou Třemošnice s přibližně 3100 obyvateli. Tyto vesnice se nachází většinou v okolí rodného města Jana Drdy – Příbrami. Jejich neznámost pro většinu čtenářů poskytuje do jisté míry pohádkovou neurčitost místa, protože většina čtenářů si rozhodně nepředstaví, jak to skutečně vypadá v takovém Nepřejově. Naopak znalého občana z příbramského kraje, Drdova loajálnost k rodnému kraji dozajista potěší.

Oproti tomu v knize *Fimfárum* je ve většině příběhů dodržena pohádkovou neurčitost místa: *V jednom malilinkatém království žili mlynář a rybář...*⁶⁰ Některé příběhy se odehrávají v Čechách, čtenář se ale málokdy dozví přesnou lokaci: *Znám jednu vesnici za sedmi serpentinami a devíti rigoly na jih od Prahy.*⁶¹

V jednom z vypravování lze dokonce nalézt přesný název místa, kde se děj odehrává, a to i s popisem, jak se do dané lokality dostat:

*Až jednou budete mít čas a nebudete mít opravdu nic na práci, jděte na nejbližší nádraží a vyjeďte si na výlet do Nejeddale. Musíte jet osobním vlakem, čím osobnějším, tím lepší, a pojedte přes Důvěřov, Vejtahy do Samochval. V Samochvalech předsednete na lokálku a jedete přes Tůdlety, potom přes Támhlety, až přijdou Tůdlemy. V Tůdlemech vystoupíte a vezmete si autobus. Ten jede přes Dolní Dedál, pak přes Horní Dedál až přijedete do vesnice, která se jmenuje Nejeddál.*⁶²

Zde je potřeba podotknout, že výše deklarované vesnice jsou smyšlené. V samotné knize se ale vyskytují i existující místa jako například v pohádce *Jak na Šumavě obři vyhynuli*, která se odehrává v šumavských horách. Stejně jako v Drdových pohádkách jsou zde i příběhy, které se odehrávají v existujících českých vesnicích, z jejichž jmen je možno se domnívat, že jejich název je zcela smyšlený. Například město Hrdlořezy, které leží ve středočeském kraji nedaleko Mladé Boleslavi. Pohádka *Splněný sen* je o Loudalovi z Radětic, který jede do Prahy hledat štěstí. Jedny Radětic, stejně jako je tomu u většiny příběhů v *Českých pohádkách*, se nachází na Příbramsku. Zde je důležité poznamenat, že další Radětic leží i nedaleko Tábora. Bohužel J. Werich dále nespécifikoval o jaké Radětic se jedná, takže není jisté, zda se tato pohádka odehrává v rodném kraji Drdy nebo jen někde u Tábora.

⁶⁰ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s.9.

⁶¹ Tamtéž, s. 42.

⁶² Tamtéž, s. 19.

Drdovo nejčastější prostředí je česká vesnice, odkud pochází hlavní hrdina. Naproti tomu stojí království, které je pro hlavního hrdinu zcela jiný doposud nepoznaný svět a kde na hrdinu čeká zkouška jeho kvalit. Třetí prostředí je les, který často slouží jako úkryt. Co se týká prostředí, v tomto ohledu je *Fimfárum* mnohem pestřejší, zatímco Drdovy pohádky se odehrávají pouze na území jehorodných Čech, ve *Fimfárum* se vyskytují i jiné exotičtější krajiny a prostředí, jako například Sýrie nebo moře a také zde lze nalézt zmínky o Francii, Barceloně, Atlantiku, Monte Albu apod.

V *Českých pohádkách* se nachází dvanáct příběhů. Z těchto dvanácti pohádek se osm odehrává v přesně specifikované destinaci, a to vždy v existující české vesnici. Zbylé čtyři sice dodržují pohádkovou neurčitost místa, ale aniž by vypravěč uvedl přesný název lokality, kde se děj odehrává, čtenář podvědomě tuší, že se jedná o místo někde v Čechách, na což ve své podstatě navádí již samotný název knihy – *České pohádky*.

Ve *Fimfáru* je devatenáct příběhů, z toho v patnácti případech není jasné přesné místo dění. Ve zbylých čtyřech povídkách je sice řečeno, kde přesně se odehrávaly, ale jedno z nich je neexistující vesnice, jejíž název si autor vymyslel.

8.3 Neurčitost času

Jan Drda i Jan Werich zachovávají neurčitost času. Přesné datum nebo jenom rok, kdy se děj odehrává, se čtenář nedozvídá. Stejně je to s věkem aktérů nebo časovým horizontem příběhů, který pro čtenáře není znám a může ho pouze odhadovat z okolností.

Ve svém vyprávění oba používají převážně minulý čas, čímž dávají najevo, že děj se odehrál někdy v minulosti. Velká část Drdových pohádek začíná formulí, která specifikuje místo, ovšem ne čas: *Byl v Nepřejově sirotek...⁶³ nebo Býval v lesích na Rukapání takový malý rybníček...⁶⁴* Vyskytují se zde známé folklorní časově neurčité floskule i nové vymyšlené autorem: *Za starých časů, kdy se ještě svítivalo borovou loučí a okna se zasklivala prasečím měchýřem...⁶⁵* Pohádkoví hrdinové obou autorů se přemísťují rychle, a zároveň jim nečiní problém zvládnout v krátkém čase jakoukoliv sebevíc náročnou práci.

A tu Jíra bez meškání slíbil, že stůj co stůj přes dnešní noc sluneční střevice opraví. Dal si přinést kovářské náčiní, aby si docela neupálil prsty, a pustil se do díla. /.../ Ráno,

⁶³ Drda, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 232.

⁶⁴ Tamtéž, s. 194.

⁶⁵ Tamtéž, s. 32.

jak první kohout na dvoře Slunečního paláce zakokrhá, stály sluneční střevíce s novými zlatými podrážkami na mramorovém stole, připraveny pro svou paní. ⁶⁶

Pro J. Wericha čas nehraje roly ani v použitých motivech, princové mohou jezdit v buldozerech apod. V jeho díle lze nalézt mnoho aktualizací.

8.4 Pohádkové formule

Jedna z nejtypičtějších věcí pro pohádku je pohádková formule, díky které vypravěč dostává možnost svému příběhu zajistit neurčitost místa a času a zároveň zajistit jistou strukturu příběhu. J. Drda i J. Werich tyto formule používali, vyskytují se převážně na začátku a na konci příběhů.

J. Drda je však v tomto ohledu střídmejší, ale i přesto je v jeho díle nalezneme:

- *Jednou se jeden člověk...*
- *A třebaže to je divné, to je pohádky konec.*
- *Od těch dob je rukapánské pivo zase takové, jako bývalo dřív: aby s tím lumpy trestal!*
- *A možná, že ho hledá dodnes!* ⁶⁷

Nachází se zde i jedna veršovaná formule, která ozvláštňuje text:

- *Za onoho času, kdy při muzikách každý ctíval basu...* ⁶⁸

Ve *Fimfáru* je možno naleznout například tyto:

- *Bylo jednou jedno království...*
- *A to je konec.*
- *A tam žijou oba dodnes!*
- *A tak se to v tom kraji vžilo. To pořekadlo. Nikoliv nepití.* ⁶⁹

Oba autoři kouzelné floskule ve svých dílech používají.

⁶⁶ Drda, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985 s. 146.

⁶⁷ Tamtéž, s. 83-232.

⁶⁸ Tamtéž, s. 32.

⁶⁹ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 64-151.

8.5 Magická čísla

V neposlední řadě jsou pro pohádku důležitá magická čísla. J. Drda ve svém díle z tzv. magických čísel používal převážně číslo tři (Honza dostane tři kouzelné předměty, princezna položí tři hádanky, v pohádce *Dařbuján a Pandrhola* si Pandrhola za kmotra vybere až třetího uchazeče apod.).

Nicméně J. Werich využívá magická čísla daleko častěji a na rozdíl od Drdy se u něj vyskytují už v samotných názvech jednotlivých pohádek (*Tři sestry a jeden prsten*, *Král měl tři syny*, *Tři veteráni*, *O třech hrbáčích z Damašku*). Nejčastěji používá číslo tři, které se často objevuje v jednom příběhu hned několikrát (tři veteráni potkají tři trpaslíky a ti jim dají tři dary). Vyskytují se zde i jiná magická čísla, jako například číslo sedm a devět: *vesnice za sedmi serpentunami a devíti rigoly*.⁷⁰

8.6 Pohádkové postavy

Nejdůležitější pohádkovou postavou je rozhodně pohádkový hrdina. Drdův hlavní hrdina je vždy jedna postava, která pochází z české vesnice, vlastní charakteristické rysy české povahy, lze jej tedy nazvat lidovým hrdinou. Tento lidový hrdina je také nositelem českého lidového jména (*Honza*, *Barbora*, *Kuba*, *Majdalena*). Neobvyklá a vymyšlená jména mají pouze nadpřirozené bytosti (*čert Madlafous*). Drda využívá v popisu postav převážně vnitřní charakteristiku (*hloupá havířka*, *lenivý Honza*), vnější popisy se v knize téměř nenachází. Tento fakt vychází z folkloru, ve kterém pro posluchače není podstatné, jak přesně princezna do detailů vypadala, postačí že byla krásná.

Naopak Werichův hlavní hrdina nutně nepochází z českého prostředí, příkladem mohou být orientální hlavní hrdinové, a to v pohádce *O třech hrbáčích z Damašku*. Tato pohádka je ale spíše výjimkou. V pohádce *O zasloužilém vrabci* J. Werich jako hlavní postavu použil zvíře. Něco podobného by čtenář v *Českých pohádkách* hledal jen těžko.

I tak lze ve Fimfáru nalézt převážně postavy s českým nebo pohádkově neurčitým původem. Jména hlavních hrdinů jsou stejně jako u Drdy lidová (František, Honza, Marie, Bára), nacházíme zde častěji i méně obvyklá a exotická (*Pikola*, *Bosana*, *Rašíd*), některé postavy jsou pojmenovány na základě vnější nebo vnitřní podobnosti (*Paleček*, *František Nebojsa*). Charakteristika postav je opět převážně vnitřní (*lakomá Barka*, *líný král*).

⁷⁰ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 42.

Drdův hlavní hrdina je téměř vždy jen jedna postava, která je výjimečná a oplývá nějakou zvláštní schopností. Ve Werichově díle je v některých pohádkách hlavních hrdinů více (*Tři sestry*, *Tři hrbáci z Damašku*). Hlavní hrdinové obou autorů jsou výjimeční a vynikají nějakou schopností nebo vlastností. J. Drda vyzdvihuje hlavně píli a pracovitost, kterou najdeme i u J. Wericha, ale v daleko menším měřítku. Oba se však shodnou na selském rozumu, který je charakteristický pro většinu hlavních hrdinů z obou knih.

8.6.1 Pohádkový Honza

Honza je pro českou národní pohádku typická postava. V Českých pohádkách se nachází Honzů více. Například Honza z pohádky *Český Honza*, který je protikladem tradičního lenivého hloupého Honzy, který je dobře známý z typických folklorních příběhů (například od B. Němcové). Zdejší Honza je velice pracovitý a do světa se vydává nuceně kvůli verbířům, kteří se ho snaží neprávem naverbovat. Honza na své cestě potkává čerta, který mu věnuje kouzelné předměty, za jejichž pomoci přemůže draka, hloupého a darebného krále a jeho stejně proradnou dceru. Honza překoná překážky a skončí v náručí chudé služebné Markýtky.

Když skončí bitva proti panovníkovi a lid svrhne z trůnu krále, jmenuje novým králem Honzu, který odmítá, protože raději bude pracovat a žít skromně.

Tu královskou korunu, co stáhli Lamprechtusovi z hlavy, teď lidé podávali Honzovi, a začali svolávat: „At žije Honza! At žije Honza král!“ Honza vzal korunu do ruky, prohlédl si tu zlatou obroučku pěkně z blízka a povídá „Jakýpak král! Vždyť bych byl lidem jenom pro smích! Já jsem Honza, to mi stačí.“⁷¹

Na této pohádce je možné sledovat jisté dobové aktualizace. J. Drda v této době působil v komunistické straně, s kterou sympatizoval už v období druhé světové války, což se na příběhu samotném značně odráží. V mnoha socialistických pohádkách lze najít majetné postavy jako hlupáky a darebáky. Vše většinou zachraňuje pracovitý nemajetný muž z vesnice. Zde se nejedná o klasické socialistické pojetí pohádky, kde je vše řečeno přímo, ale J. Drda tyto motivy používá velice sofistikovaně a běžnému čtenáři lehce uniknou. V pohádce *Český Honza* je postava bohatého darebného krále a zápornou postavou je i jeho dcera. Jejich vládou trpí prostý lid, který se na konci příběhu vzbouří proti tomuto systému a svrhne krále, poté nabídne Honzovi, aby se ujal panování, on

⁷¹ Drda, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 116.

však odmítá, protože po bohatství netouží. Honza bude raději pracovat a žít skromně se svou vyvolenou, služkou Markýtkou. Pohádkoví Honzové, napříč všem folklorním příběhům, jsou popisováni jako představitelé hochy z lidu. V této pohádce se také nachází obyčejný muž z lidu – český Honza, který je alegorií, v té době spořádaného, socialistického občana.

Dalším Honzou je Honza z pohádky *Jak šel Honza do Lenoráje*. Zde čtenář nalezne naopak lenocha, který se během děje nikterak nevyvíjí. Pohádka o tomto Honzovi je podrobněji rozebrána v následující kapitole.

I u J. Wericha se v hlavní roli vyskytuje hrdina jménem Honza. Byť u J. Wericha velká část pohádek působí aktualizovaněji, samotná postava Honzy je tradičnější ve Werichově podání. V Pohádce *Král měl tři syny*, už samotný název může evokovat tradiční počáteční formuli, kterou i tato pohádka začíná: *Král měl tři syny, zavolal však pouze dva, neboť třetího syna Honzu nebral vážně.*⁷²

Dále vypravěč přiznaně komentuje, jak pohádkový Honza bývá v pohádkách vnímán: *Je zajímavé, že Honzové velmi často nejsou bráni vážně, ačkoliv jak se ukáže i v této pohádce nakonec si úctu vynutí.*⁷³

V promluvě tedy vypravěč naráží na všem dobře známou postavu Honzy a jeho úděl v lidových pohádkách. Tato pohádka je strukturou velice podobná klasické folklorní pohádce. Nejspíše proto, aby nebyla jen obyčejným vyprávěním napodobujícím lidové pohádky, zasadil do ní J. Werich mnoho novodobých aktualizací. Například princové na svou cestu pro králův klobouček nevyrazí na oři, jak tomu v pohádkách bývá zvykem:

*První syn Rychlomil, si dal zkonstruovat čtyřadvacetiválec s kompresorem značky Bugasseratti Monopost. Když projížděl do Daleké země pro klobouček, šlápl na plyn poněkud víc, než měl, a zadní kola vyrvala dlažbu a roztrískala ji po davech lidí.*⁷⁴

*Druhý syn Siloslav, si sám zkonstruoval buldozer na pásech kombinovaný s bagrem. Vyjížděl pomalu, ale jistě, za strašlivého rachotu.*⁷⁵

⁷² Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 119

⁷³ Tamtéž, s.119.

⁷⁴ Tamtéž, s. 120.

⁷⁵ Tamtéž, s.120.

I Honza se vydává na cestu na netypickém dopravním prostředku:

Honza neřekl ani slovo, vyzvedl si patnáct set a koupil si mopedu. A že pojede tatínkovi pro klobouček. Starý král ho nechtěl pustit, ale když kluk udělal zkoušku, dal se přesvědčit, přispěl mu na benzin, a ať tedy jede. ⁷⁶ (122)

Na rozdíl od Drdova Honzy, který si najde chudé děvče a odmítne království a hmotné statky, Werichův Honza na své cestě potká číšnici, se kterou se následně ožení a odvede si ji domů do království. Werichův střet původního a moderního si zahrává s fantazií mladého čtenáře a vtipně mu přibližuje starý svět mýtů.

8.6.2 Falešný hrdina

Hlavní hrdina nemusí vždy být morálním příkladem a oplývat pouze kladnými vlastnostmi. Jako příklad lze uvést Drdův příběh *Jak šel Honza do Lenoráje* a Werichovu *Línou pohádku*. Společná negativní vlastnost hlavních hrdinů je lenost.

V pohádce *Jak šel Honza do Lenoráje* je motiv lenosti klíčový pro celý příběh. „*Honzo, ty lenochu, vždyť shniješ zaživa! Dělej něco!*“ *Křičeli na něj přes plot lidé, kterým se už jeho věčné lenošení protivilo.* ⁷⁷

Tento líný Honza se v hospodě dozvídá o Lenoráji, kde pečení holuby létají sami do pusy a jakákoliv práce nebo jenom pokus o ní je tvrdě trestán. Rozhodne se, že se dostane do Lenoráje potajmu v sudu kupce, který si z Honzy v hospodě utahuje. „*Vidíte to je ale náhodička, já tam zrovna zejtra v tu stranu mířím, pod máselným vrškem budu máslo solit a do beček nakládat, takové zboží se u nás v kraji vždycky dobře prodá.*“ ⁷⁸

Kupcovi se však šprým nepodaří podle jeho představ, a tak Honzu v sudu skutálí ze svého vozu. Příběh končí: *Zvedl se, namířil si to do vršku a šel hledat Lenoráj, protože ten musí být přece docela, docela blizounko. A možná, že ho hledá dodnes!* ⁷⁹

Ve Werichově líné pohádce je hlavní postavou král, který je tak líný, že ani neví kolik má synů, *protože byl líný se zeptat královny, pokud byla naživu, ted' byl líný počítat, a cizích lidí se ptát nechtěl.* ⁸⁰ Jednou došel k rozhodnutí, že by měl vybrat následníka trůnu, a tak si nechal zavolat všechny své syny. Přijdou tři chlapci a po královo ujištění že jsou

⁷⁶ Werich, J.: *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s.122.

⁷⁷ Drda, J. České pohádky. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 292.

⁷⁸ Tamtéž, s. 302.

⁷⁹ Tamtéž, s. 309.

⁸⁰ Werich, J.: *Fimfárum*, Praha: Albatros, 2008, s. 66.

všichni, král praví, že odkáže království a trůn jen tomu z nich, který jest nejvíce tradičně líný.⁸¹ Každý ze synů se snaží dokázat svoji lenost, král ale jenom sedí a dívá se do dálky. Náhle se přestane dívat do dálky a praví: *Já byl líný vás poslouchat a teď jsem líný se ptát, o čem tu byla řeč.*⁸² Vše končí formulí: *a zůstal králem ještě dlouhá léta, protože byl líný umřít.*⁸³ Tuto pohádku je možno zařadit mezi nonsensové pohádky.

V obou pohádkách se postavy nijak nevyvíjí, nepoučí se a ani nenapraví. Líný Honza zůstává líným stejně jako líný král.

8.6.3 Nadpřirozená bytost

Hlavním hrdinou může být i nadpřirozená bytost. U Drdy je tomu tak v pohádce *Zapomenutý čert*, kde je hlavním hrdinou čert Trepifajksl, který se díky pracovitosti vymaní peklu a stane se kovářem jménem Mates. Trepifajksl je sice čert, ale od člověka ho odlišuje pouze vzhled, který se postupně mění v lidský.

*Plajzerka chňapla pravičkou topůrko sekyrky, levičkou si přidržela čertovský ocas pěkně uprostřed špalku, a než mohl milý Mates namítnout, sek! A už se ocas válel na zemi, jako by nikdy k matesovi ani nepatřil. /.../ Mates bez ocasu, ale zato v kalhotách si vykračoval po dvoře jako pán a liboval si, jak to ty jeho zimomřivé hnáty pěkně hřeje. Ke kalhotám mu bába přidala i košili, ke košili vestu, k vestě kabát a ke kabátu i pěkný strakatý šátek na krk, jaký nosívají dřevaři. Na nohy, či jak se těm končetinám u čertů říká, mu dala nízké holínky z měkké teletiny, a Mates sám sebe ani nepoznával, jak mu to všechno slušelo.*⁸⁴

Podle V. J. Proppa, ve folklorní pohádce musí být vždy obsažen bod škůdcovství nebo nedostatku. V této pohádce se ale ani jeden z těchto bodů nevyskytuje. Je zde zásadní motiv pracovitosti a píce, díky které je možné vše, například i změnit čerta v obyčejného chasníka.

Další Drdova pohádka, ve které je nadpřirozená bytost hlavním hrdinou se jmenuje *Vodník v pivovare*. V této povídce je hlavním hrdinou vodník, který dokonce umí vařit pivo.

⁸¹ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 65.

⁸² Tamtéž, s. 67.

⁸³ Tamtéž, s. 67.

⁸⁴ Drda, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 70.

Ve *Fimfáru* se žádná taková hlavní postava nenachází, snad jen v pohádce *Jak na Šumavě obři vyhynuli* čtenář nalezne v hlavních rolích obry. Těmto obrům jsou také věnovány lidské vlastnosti a od lidí je opět odlišuje pouze vzhled.

*Obři měli nosy všelijaké, vousiska rozmanitá, hlavy rozcuchané nebo ulízané, či plešaté. Tedy vzezření venkoncem lidské, až na to, že vlas obří byl tlustý jako dietní párek, palec u nohy větší než kančí kýta, a právě tato nadměrnost z nich činila stvoření nelidská. Neboť co jest lidského na člověku? Právě to, že není ani příliš velký, ani příliš malý.*⁸⁵

8.6.4 Pomocník

V. J. Propp ve své ve své práci rozdělil postavu, která pomáhá hlavnímu hrdinovi, na dva typy: pomocníka (pomůže) a dárce (daruje kouzelný předmět). Je ale nutno doplnit, že oproti tomu Jung zaujímal jiný přístup, tyto postavy vnímal pouze jako jednu a nazval ji duch.

Pomocník je pro pohádku důležitá postava, neboť pomáhá hrdinovi na jeho cestě překonat jeho překážky. U J. Drdy se pomocníci objevují například v pohádce *Český Honza*, ve které Honzovi pomáhají dokonce tři hoši. První je kovář Petr Kulajda, který má síly na rozdávání, druhý je sladovnický tloušťík Matěj Valihrač a třetí je Kuba Hnipínek vyučený krejčí, vysoký ale hubený jak jehlička. Tito tři pomocníci nám mohou připomínat Erbenovi folklorní postavy z pohádky *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*.

Pomocník nemusí být nutně obyčejná lidská bytost, může být také nadpřirozená bytost nebo zvíře. Například v pohádce *O princezně Jasněnce a ševci, který létal* ševci pomáhá Sluneční paní. V pohádce *O Matějovi a Majdalence* se nachází zvířecí pomocník holoubek, který mluví lidskou řečí a pomůže Matějovi dostat se z provazů.

„Matěji“ zavrkal tenounce ten holoubek „Tys jednou zachránil život naší mamince, a já zas dneska pomohu tobě!“⁸⁶

Werichovi hrdinové si na své cestě musejí častokrát umět poradit i bez pomoci okolí, přesto je pomocníky možno nalézt například v pohádce *Fimfárum*. Jedná se o čerta a vodníka, kteří hrdinovi pomohou splnit úkoly. Hlavnímu hrdinovi nepomáhají ze šlechtných důvodů, jak tomu bývá zvykem, ale naopak ze sobeckých. Kovář se totiž rozhodne zabít, jelikož není v jeho silách splnit úkoly. První mu pomůže čert,

⁸⁵ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s. 38.

⁸⁶ Drda, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 13.

protože v pekle nemá dostatek kotlů pro sebevrahy. Vodník následně pomůže při plnění druhého úkolu, neboť nesnese myšlenku, že by se mu kovář utopil v jeho vodách a jako *nafouknutej utopenec po řece rejdil*.⁸⁷

Za sobecké pomocníky je také možné považovat Rozum a Štěstí, ze stejnojmenné pohádky. Tyto dvě postavy se nemohou dohodnout, který z nich je důležitější, a tak se rozhodnou své schopnosti porovnat při pomoci pasáčkovi prasat.

8.6.5 Dárce kouzelného předmětu

Dárce se u J. Drdy nachází například v pohádce *Zlaté kapradí*. Ovčák Mikeš zde dostane od své ženy kouzelný předmět – kouzelné semínko zlatého kapradí, které ho chrání před vším zlým. V pohádce *Český Honza* vypomůže čert, který Honzovi daruje dokonce tři kouzelné předměty – tašku (umí přičarovat vojáky), plášť neviditelnosti a ubrus (sám se prostře). Tyto předměty pomohou hlavnímu hrdinovi překonat překážky na jeho cestě. Kouzelný předmět nemusí vždy hlavní hrdina dostat darem. V pohádce *O princezně Jasněnce a ševci, který létal* si šikovný švec Jíra dokáže takový předmět vyrobit sám. Vytvoří si křídla, díky kterým je schopen létat.

I Werich využívá motiv dárce, například trpaslíky v pohádce *Tři veteráni*. Ti darují veteránům 3 kouzelné předměty: klobouk (poskytne cokoliv), harfu (umí přičarovat armádu) a měšec (neomezené množství peněz). V pohádce *Fimfárum* je kovář pověřen úkolem sehnat Fimfárum, neví, co by to mohlo být, a proto prosí čerta, který mu ho daruje. „*Je jen jedno na světě čili unikát! Švihneš jím, a všechno, co se hýbe, ztuhne a znehybní jako na pomníku. Nehne se to, dokud nešvihneš podruhé.*“⁸⁸

8.7 Od tradice k novému

J. Werich i J. Drda využívali folkloru, kterému dodávali nové vyznění a každý svůj osobitý styl. Oba děj v mnoha případech aktualizovali a vkládali do něj nové souvislosti. Pro Wericha je typická ironie a sarkasmus, s oblibou ironizoval prestiž řádů a titulů. Ve svých příbězích, které vycházejí z lidového vyprávění, se nebál používat moderní technologii a jeho dílu nejsou neznámé daleké kraje a exotické motivy.

Tohoto se u Drdy čtenář nedočká, jeho tvorba se zdánlivě více drží folklorních příběhů, nicméně je upravena k potřebám doby a jsou do ní přidány prvky tehdejších

⁸⁷ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s.23.

⁸⁸ Tamtéž, s.27.

socialistických ideologií. Tento jev je již popsán v kapitole o Honzovi, nicméně *Český Honza* není ojedinělý případ.

Drdův hlavní hrdina je vždy z chudých poměrů (nikdy není princ), který si většinou vybere za ženu chudou dívku. Například v pohádce *Jak princezna hádala, až prohádala* místo princezny hlavní hrdina volí kovářovic Dorotku. Pokud si přeci jen zvolí za ženu princeznu, odvádí si svojí vyvolenou do vesnice, protože netouží po hmotných statcích, ale po prostém životě. Králové a princezny zde bývají často vylíčeny jako hloupé a nabubřelé osoby, někdy se dokonce vyskytují na pozicích škůdců. Pro Drdu je důležitá pracovitost a skromnost. Díky pracovitosti a zájmu o řemeslo se z čerta v pohádce *Zapomenutý čert* stává vzorný chasník Matěj. Pohádka *Jak šel Honza do Lenoráje* poučuje, že pokud budete líní jako líný Honza, stejně jako on se nikam nedostanete. Hamižnost je tvrdě trestána, častokrát se Drdovy příběhy řídí českým příslovím „*kdo chce moc, nemá nic*“. Tento jev se objevuje například v pohádce *Dařbuján a Pandrhola*. V tomto vypravování Pandrholovi nestačí vyléčit jen ty u kterých to dovolí jeho kmotr Smrt, a proto Smrt přechytračí a tím přijde o možnost dalšího léčení.

Pro Drdu je jednoduše důležitá skromnost, protože peníze a moc kazí charakter. Tyto motivy skromnosti a odporu k hamižnosti jsou pro Drdu klíčové, ale pro J. Wericha méně obvyklé. Přesto přísloví „*kdo chce moc, nemá nic*“ lze u J. Wericha v některých pohádkách také aplikovat, a to například v pohádce *O rybáři a jeho ženě*, která už názvem odkazuje na známou tradiční ruskou folklorní pohádku, jejíž je aluzí. Pohádka vypravuje o chudém rybáři, jeho ženě a zlaté rybě, která plní přání. Ženy nenasytnost a touha po moci vede k neustále většímu vzdalování rybáře a rybářky od sebe. Hamižnost a možnost většího majetku a moci, pro který je člověk ochoten jít i přes mrtvolu, nekazí jen charakter, ale také mezilidské vztahy. Tak jako je tomu v pohádce *Český Honza* i Werich, jen trochu jiným způsobem, ironizuje prestiž řádů a titulů. Hloupá a hamižná, podle Wericha však praktická, rybářka se v průběhu děje dostává na post krále, císaře, papeže, a dokonce zatouží být bohem. To jí už zlatá rybka nesplní a druhý den ráno se rybářka probouzí opět v láhvi, kde žila na začátku příběhu. Tento text porušuje folklorní pravidlo černobílého světa, zatímco žena žádá příliš a není jí hanba požádat rybu o přidělení

nesmyslných řádů i muž není bez viny, sice je skromný a s ženou nesouhlasí:

„Zlatá rybo! slyš má slova,

Vylez z vody, zjev se znova.

Mám ženu zlou jako šídlo

A palí jí dobré bydlo.“⁸⁹

Přesto nic nenamítá, protože chce mít svůj klid a nechce se se ženou hádat. A jak tvrdil Karel Kryl, nic není horší než lidská lhostejnost.

⁸⁹ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s.35.

Závěr

Jan Werich i Jan Drda pracovali s pohádkou lidovou, kterou každý po svém obohacoval o nové motivy. Cílem této práce byla komparace jejich pohádkových souborů *České pohádky* a *Fimfárum* a následné zjištění, jakým způsobem tito autoři nakládali s atributy lidové pohádky. Tato práce se především zaměřovala na jednotlivé prvky lidové pohádky, jako je pohádková neurčitost místa a času, pohádkové formule, magická čísla a pohádkové postavy.

Kromě těchto prvků je pro folklorní dílo klíčový také vypravěč. Oba autoři pro vyprávění svých pohádek zvolili hovorovou češtinu a také využívali jazykové prostředky ze všech ostatních útvarů národního jazyka a jeho stylových vrstev. Používali tedy jazyk, který má blízko k lidovému podání.

Pohádkovou neurčitost místa Drda dodržel méně často než Werich. V *Českých pohádkách* se nachází dvanáct příběhů, z těchto dvanácti se osm odehrává v přesně specifikované destinaci. Zatímco *Fimfárum* obsahuje devatenáct příběhů a z toho jen ve čtyřech případech není dodržena pohádková neurčitost místa. Co se týká časové neurčitosti, tu zachovali oba autoři ve všech pohádkách. Přesný rok nebo datum děje se čtenář nedozvídá. Totožné je to s věkem aktérů nebo časovým horizontem příběhů, který pro čtenáře není znám a může ho pouze odhadovat z okolností.

Kouzelné formule čtenář nalezne v obou dílech, nicméně Werich je využívá o něco frekventovaněji než Drda.

Pro lidové pohádky jsou neméně důležitá magická čísla, ze kterých Drda používal převážně číslo tři (Honza dostane tři kouzelné předměty, princezna položí tři hádanky apod.). Werich užíval magická čísla daleko čteněji a na rozdíl od Drdy se u něj vyskytují už v samotných názvech jednotlivých pohádek (*Tři sestry a jeden prsten*, *Král měl tři syny*, *Tři veteráni*, *O třech hrbáčích z Damašku*). Číslo tři se obvykle objevuje v jednom příběhu hned několikrát (Tři veteráni potkají tři trpaslíky a ti jim dají tři dary.)

Nejdůležitější postavou je hlavní hrdina. Drdův hlavní hrdina je vždy jedna postava, která pochází z české vesnice, vlastní charakteristické rysy české povahy a má tradiční české jméno. Lze jej tedy nazvat lidovým hrdinou. Naopak Werichův hrdina nemusí být pouze jeden a nutně nepochází z českého prostředí (*O třech hrbáčích z Damašku*). Hlavní hrdinové obou autorů jsou však výjimeční a vynikají nějakou schopností nebo vlastností,

oba se také shodnou na selském rozumu, který je charakteristický pro většinu hlavních hrdinů z obou knih. Navíc oba autoři ve svém díle použili hlavního hrdinu jménem Honza, který je typický pro lidové vypravování. V lidových pohádkách těmto hlavním hrdinům bývá poskytnuta pomoc ve formě postavy dárce nebo pomocníka. Drdovým hrdinům se často dostává této pomoci, zatímco Werichovi hrdinové si na své cestě musejí mnohdy umět poradit i bez pomoci okolí. Navíc ve *Fimfáru* postavy v mnoha případech hlavnímu hrdinovi nepomáhají ze šlechetných důvodů, jak tomu bývá zvykem, ale naopak ze sobeckých. Například v pohádce *Fimfárum* se kovář rozhodne zabít, jelikož není v jeho silách splnit úkoly, které mu byly zadány. První mu pomůže čert, protože v pekle nemá dostatek kotlů pro sebevrahy. Druhý mu pomůže Vodník, neboť nesnese myšlenku, že by se mu kovář utopil v jeho vodách a jako *nafouknutej utopenec po řece rejdil*.⁹⁰

Nutno podotknout, že na tvorbě těchto dvou autorů se odráží i jejich život a doba ve které tvořili. Drdovu tvorbu například ovlivnila jeho angažovanost v politice. *České pohádky* sice neřadíme mezi klasické socialistické pohádky, kde je vše řečeno přímo, přesto Drda socialistické prvky používá. Vkládá je velice sofistikovaně a běžnému čtenáři tak lehce uniknou. Králové a princezny v *Českých pohádkách* bývají často vylíčeny jako hloupé a nabubřelé osoby, někdy se dokonce vyskytují na pozicích škůdců. Drdův hlavní hrdina je vždy z chudých poměrů (nikdy není princ), který si většinou vybere za ženu chudou dívku. Pokud si přeci jen zvolí za ženu princeznu, odvádí si svoji vyvolenou do vesnice, kde spolu žijí ve skromnosti, protože netouží po hmotných statcích a raději volí prostý život. I Werich svoji tvorbu aktualizoval, například do ní vkládal novodobou techniku (princ má místo koně moped). S oblibou si hraje s jazykem, například pohádka *Chlap, děd vnuk, pes a hrob* je celé psaná pouze jednoslabičnými slovy, nebo zkouší různorodé druhy pohádek. Příkladem může být *Líná pohádka*, kterou je možné zařadit do kategorie nonsensových pohádek.

Tato práce na názorných příkladech ukazuje Werichovu a Drdovu inklinaci k lidové tradici. Oba autoři v jisté míře využívají atributů lidové pohádky a přiblížili se jí ve formě stylu a také z hlediska pohádkových motivů, postav a užitím magických čísel a pohádkových formulí. Na druhou stranu oba autoři svá díla aktualizovali a vkládali do nich nová témata, motivy a nové souvislosti.

⁹⁰ Werich, J. *Fimfárum*. Praha: Albatros, 2008, s.23.

Seznam literatury a použitých zdrojů

Primární literatura

WERICH, J. *Fimfárům*. Praha: Albatros, 2008.

DRDA, J. *České pohádky*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

Sekundární literatura

BRABEC, J. *Slovník zakázaných autorů 1948-1980*. Praha: SPN, 1991.

ČAPEK, K. *Marsyas čili na okraj literatury*, Praha: Československý spisovatel, 1971.

ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006.

FRANZ, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998.

HAVLÍČEK – Borovský, K. *Národní báchorky a pověsti od B. Němcové*, sv. I. Praha: Česká včela, 1845 s.36-39.

CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*, Praha: Centa, 2005.

JANOUSEK, J. *Rozhovory s Janem Werichem*. Praha: Mladá fronta, 1994.

JANOUSEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989*, 1. díl. Praha: Academia, 2007.

JUNG, Carl G. *Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s. r. o., 1998.

KUBÍN, J. Š. *Kniha pohádek*. Praha: Albatros, 1983.

MOCNÁ, D.; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Litomyšl: Paseka, 2004.

PROPP, V. J. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 2008.

SIROVÁTKA, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998.

SUCHÝ, J. *Fenomén Jiří Suchý: (dva rozhovory z let 1990 a 2010)*. 1. souborné vyd. Praha: Galén, 2011.

ŠMAHELOVÁ, H. *Návraty a proměny: Literární adaptace lidových pohádek*. 1 vyd. Praha: Albatros, 1989.

Internetové zdroje

Co je to archetyp? Babalanced, [online]. [citace: 2019-07-06]. Dostupné z: <https://www.bebalanced.cz/co-je-to-archetyp/>